

Oponentský posudek disertační práce podané na Katedře religionistiky FF UPCE

Autor: **Mgr. Pavel Horák**

Téma: **Křesťanské koncepty v myšlení a praxi současných novopohanů**

Datum: **2018**

Vedoucí práce: **Doc. Martin Fárek, Ph.D.**

Oponent: **Doc. Dalibor Antalík, Dr.**

Shrnutí: Autor se v práci pokouší formulovat odpovědi na svou základní badatelskou otázku, „do jaké míry může být naše současné rozumění předkřesťanským kulturám ovlivněno křesťanstvím“ (str. 18-19). Zároveň hned zpočátku deklaruje svůj metodický přístup k problematice výslovným příklonem k pozicím S. N. Bálagangádharu: „Bálagangádharovu hypotézu o sekularizaci křesťanských témat přebírám pro moji práci“ (str. 18). Pravdou přitom je, že aplikaci, příležitostně až apologii, jeho tezi zůstává věrný od počátku do konce.

Nejprve se pisatel zaměřuje na analýzu dichotomie *religio* vs. *superstitio* v pojetí antických autorů a na přeznačení daných konceptů v pojmosloví křesťanských teologů. Relativně rychle přechází období středověku a raného novověku, aby se o to obšírněji zastavil u užívání pojmů náboženství a pohanství v osvícenství, deismu a zejména britském a německém romantismu. Nejvíce prostoru potom logicky věnuje novopohanské tradici, k jejíž analýze mu slouží jednak sekundární literatura z oboru tzv. *Pagan Studies* (v níž se pisatel orientuje vynikajícím způsobem), jednak vlastní terénní výzkum provedený mezi českými, irskými, belgickými a slovinskými novopohany. Jeho cílem byl průzkum role případné doktríny v současném neopaganismu.

V závěru sumarizuje průběžné výtěžky jednotlivých částí disertace do jednoznačného závěru: „Srovnal jsem konceptualizaci pohanství, kterou jsem představil v prvních čtyřech kapitolách, s konceptualizací novopohanství předkládanou badateli z pohanských studií. Ukázal jsem, že badatelé v pohanských studiích identifikovali tři charakteristické rysy novopohanství: imanentní pojetí božství, polyteismus a uctívání a posvátnost přírody. Kromě imanentního pojetí božství to jsou totožné charakteristiky, které přisuzovali pohanům církevní otcové, osvícenci i romantici“ (str. 188). Závěrečná odpověď na základní badatelskou otázku je tedy kladná: Ano, religionistice a obecně novodobé vnímání (novo)pohanství je poplatné myšlenkovým schémátům odvozeným z křesťanských věroučných pozic.

Zhodnocení obsahové stránky práce: Pokud jde o první část hlavní stati, tak nepříliš šťastně nazvaná kapitola „Antické kořeny pohanství“ nové poznatky nepřináší. Zběžně shrnuje údaje, které jsou historikům náboženství důvěrně známé. Poněkud nadbytečně autor vyčerpával své síly dokazováním, že lat. *religio* (ať je jeho etymologie jakákoli) neodpovídá ani křesťanskému, ani konvenčně užívanému religionistickému pojmu „náboženství“. Oponent neví o tom, že by v recentní diskuzi o římském náboženství nějaký badatel zastával opačnou pozici. Aby pisatel hodnověrně osvětlil okřídlenou poučku, že římské náboženství *strictu senso* neimplikovalo „víru“ v bohy, musel by se pustit do analýzy jiného z ústředních pojmů, a to lat. *pietas*, označujícího citlivost vůči stanovené normě (ovšem mj. i náboženské – *pietas erga deos!*).

Při analýze antického konceptu *superstitio* překvapuje, že autor ani jednou nezmiňuje Senekovo, byť jen fragmentárně dochované, speciální pojednání o tomto pojmu. Podobně neinformuje ani o Plútarchově uplatnění daného konceptu na dobově oblíbenou magii jako na něco, co nepatří do obcí (*civitas*) legitimovaného souboru nábožensky motivovaného jednání. Kdo v Římě aplikoval termín *superstitio* na náboženství těch druhých, se čtenář také nedoví. (Předkřesťanská antika za to vděčí Tacitovi, který ho přisoudil náboženství Galů – konkrétně zmiňuje druidy! – a Židů, a to ve chvíli, kdy Řím pocítuje ohrožení svých mocenských ambicí právě ze strany těchto etnik.)

Obsahy skrývajícími se za výrazy *paganus*, „pohan“ se pisatel paradoxně nezabývá vůbec.

Ani následující oddíly o posunech ve vnímání pohanství v evropském středověku a raném novověku nepřinášejí zásadně nové, původní poznatky.

Nesporně přínosná je vpravdě nejzávažnější část hlavní stati věnovaná konkrétním novopohanským proudům, které se formovaly v britském a německém prostředí, stejně jako reflexi bádání o nich v rámci *Pagan Studies*. Z autorova přístupu je cítit sympatické zaujetí pro shromažďování a vyhodnocování

argumentů, jichž posléze využije k podpoře svých průběžně formulovaných pracovních tezí. V pasáži, v níž pisatel čtenáře seznamuje s výňatky rozhovorů realizovaných v rámci terénního výzkumu, se pak nesporně objevuje řada nových poznatků, které mohou napříště posloužit jako výchozí bod dalším badatelům. Poněkud zarážející však je, že v této části disertace abscentuje hlubší provázanost terénního výzkumu se sekundární literaturou k novopohanství v daných oblastech.

Skutečností v posledku zůstává, že autor se rád uchyluje k radikálním, obecně formulovaným tvrzením, která jsou mnohdy problematická. Kupříkladu to platí o jeho bazálním postulátu, že „tradice našich předků nebyly náboženstvími“ (str. 54), který se v různých obměnách objevuje v práci mnohokrát. Opravdu všechny? A platí to skutečně i o Keltech, jejichž „doktrínu“ (právě ji autor považuje za symptom „náboženství“) zmiňují antické prameny *passim*? Jiným příkladem budiž výrok: „Bálagangádhara jako první badatel rozpojil zcela samozřejmě předpokládanou vazbu mezi vírou a praxí a ukázal, že praktikování předkřesťanských tradic nebylo závislé na jakékoli víře či doktríně“ (str. 17). O co jiného se pokoušela dlouhá řada antropologů (zejména antiintelektualistů) nebo sociologů náboženství, W. Robertsonem Smithem a É. Durkheimem počínaje? Do třetice lze upřílišený radikalismus demonstrovat na formulaci: „Vykonávání rituálů pro Římany nesouviselo s jakoukoli vírou v činnost či funkčnost jejich rituálů“ (str. 50). Proč tedy od pozdní fáze republikánského období dochází k masivní ritualizaci jejich tradice? Proč ji inovovali, když jim měl podle autora postačovat pouze *mos maiorum* (srv. str. 16)?

Zhodnocení formální stránky práce:

Pokud jde o strukturu výkladu, disertace má nepochybně srozumitelnou osnovu, jednotlivé části na sebe logicky navazují. Koherenci výkladu i argumentace však občas narušuje oscilace myšlenek a opětovné návraty k již probíraným tématům.

Formální náležitosti práce jsou v pořádku: je přítomen seznam použitých zkratk, literatury, internetových zdrojů, příloha. Oponent však zaznamenal řadu pochybení, které autorovi unikly při závěrečné redakci disertace. Příležitostně se objevují nedostatky v interpunkci: „pohané, které křesťané viděli okolo sebe byli ...“ (str. 10); „mohly otázky, které řešili nějak ovlivnit ...“ (str. 108); atd. Podobně je tomu i s nesprávnostmi v gramatické shodě: „všechny mimo křesťanská náboženství“ (str. 17); „křesťané ... by měly být taktéž Římany“ (str. 24); „praktiky neměli“ (str. 46); „to měly být místa uctívání“ (str. 103); „mnoho z těchto prvků je však založena“ (str. 114); „společenskými událostmi“ (str. 187); atd. Nalézt lze i další gramatické chyby: „Ostatní novopohané mě potvrdili právě spíše opak“ (str. 175). Rušivě působí též pochybení při flexi jmen antických autorů (srv. genitiv „Cicera“, „Cicerovo“, „Cicerově“. Jméno Euhemeros se opakovaně objevuje s malým počátečním písmenem (viz „euhemérova/u“, str. 57). Někdy pisateli z větné stavby zmizelo celé slovo, viz „specifická vývojová daných kultur“ (str. 189). A čtenář může narazit i na další redakční nepozornosti: „zároveň jsem do výzkumu zařadit“ (str. 154); „Wicca, nebo čaridějnictví je zemských náboženství“ (str. 177, pozn. 541); „náboženství existujíc v Americe“ (str. 177); atd. Bibliografie je zpracovaná příkladně, až na inkonsistenci v užívání malých / velkých písmen při citování anglické literatury.

Podněty k diskuzi při obhajobě:

1. Autor předpokládá bytostnou doktrinalitu náboženství. Vyargumentování tohoto předpokladu ovšem práci není věnována prakticky žádná pozornost. Jakými argumenty tuto svou tezi podpoří?

2. S jakou definicí náboženství pisatel pracuje? Nebo záměrně s žádnou? Proč? Na tyto otázky čtenář v práci odpověď nenalézá, přestože se pisatel od jejího začátku do jejího konce pohybuje právě na velmi tenkém definičním ledu.

3. Jaký má autor názor na možnost odvozování pojmu *religio* od **religere*, „dbát (na)“, „starat se (o)“ (opak *neglegere*)?

Závěr:

Až na výše uvedené připomínky lze studii Mgr. Pavla Horáka považovat za invenční a přínosnou. Splňuje požadavky standardně kladené na disertační práci, neboť zohledňuje dosavadní výsledky vědeckého výzkumu v dané oblasti, k němuž svým podílem nesporně přispívá. Proto oponent doporučuje, aby byl předložený text přijat k obhajobě jako práce disertační.

Doc. Mgr. Dalibor Antalík, Dr.

V Praze dne 21. června 2018